

היחיד והכלל, הצניעות וקדושת מחנה ישראל

הרב אלעזר נאה

כאשר חנו ישראל בערבות מואב, לפני כניסתם לארץ ישראל, לאחר מלחמות סיוחן ועוג, הם עוררו את כעסם ושנאתם של בלק ובלעם, ועלה בדעתם למוטט את מחנה ישראל על ידי קללותיו של בלעם הרשע. אין להקל ראש בקללותיו של אותו רשע שהנביא מיכה מעיד על כישרונו הגדול (מיכה ו' ה):

עמי זָכַר נָא מָה יַעֲזָב בְּלֶק מְלֶךְ מוֹאָב וּמָה עָנָה אֹתוֹ בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר מִן הַשְּׂטִיִּים עַד הַגְּלָגֶל לְמַעַן דַּעַת צְדָקוֹת ד':
ואמרו על כך חז"ל (ברכות ז, א):

א"ר אלעזר, אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל: עמי, ראו כמה צדקות עשיתם עמכם שלא כעסתי עליכם כל אותן הימים, שאם כעסתי עליכם, לא נשתיר מעובדי כוכבים משונאיהם של ישראל שריד ופליט. פירוש דבריהם: בלעם, בכישרונו הגדול לקלל, הצליח למוטט ממלכות, והיה יכול לעשות זאת גם לישראל, אם הקב"ה לא היה עומד לימינם. "הצלחתן" של קללות בלעם אינה נובעת מ"מיסטיקה" או מיני כוחות טומאה. מדובר בדיבורים קשים, מבזים ומשפילים, מלאי לשון הרע וניבול פה - דיבורים שיכולים להפיל כל חברה אנושית. דוגמה לדבר אפשר לראות בתקשורת בת ימינו, שפעמים רבות איננה נוהגת באחריות ציבורית, ועושה נזקים עצומים במוסר החברתי, במורל הלאומי, באחדות המחנה ועוד ועוד. אם נכפיל זאת כמה פעמים נדע מה היה כוחו של אותו רשע, שגם לאחר שזיכה אותו הקב"ה לברך, ולזכות לרומם את קרנם של ישראל חזר לסורו הרע.

מתוך ההבנה שקללות בלעם אינם דבר של מה בכך, עלינו להבין מה גרם לאותו רשע, לבלעם, להפוך את קללותיו לברכות? אם נעמיק בדברים נראה שאת ההשראה לברך קיבל דווקא ממה שרצה לקלל; דווקא מהמקום בו רצה לתקוף ולזלזל, צמחה בלבו ההערכה וההערצה לכלל ישראל. כדי להבין את רצונו של אותו רשע, נתבונן במה שעשה לאחר שנהפכו קללותיו לברכות. לאחר שהמלאכה שבפיו לא צלחה, עדיין היה מלא לבו ברצון למוטט את רגלי האומה. על כן יעץ לבלק להכשילם בבנות מדין. רשע זה הבין שבגדרי הצניעות שבישראל ובמה שהם באים לשמור ולבטא, יש כדי לשמור על האומה בגדולתה ובעוצמתה. הוא אף הבין את הצד השני של אותה מטבע: שבהיפרצם של גדרי הצניעות יכולה האומה הישראלית ליפול ולהגיע עד שערי מוות כמעט - "ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף" (במדבר כה, ט).

בכל הפרשה הזו רצתה תורה ללמדנו, שיש בכוחה של צניעות - להפוך את הקללה לברכה. שמתוך הצניעות והטהרה נמצא כולנו את החוסן הנפשי לקום, לעמוד, ולצאת למערכה האמיתית של בניין וישועה, בניין המשפחה ובניין העם בישראל.

כדי להבין מעט מה עבר על בלעם, נעיין מעט בפרשת בלק (במדבר פרק כ"ד ב):

וַיִּשָּׂא בַלְעָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא אֶת יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לְשִׁבְטָיו וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹקִים:

פירש רש"י:

וישא בלעם את עיניו:

- בקש להכניס בהם עין רעה, והרי יש לך שלש מדותיו עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה האמורים למעלה:

שוכן לשבטיו:

- ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן מעורבין,

- ראה שאין פתחיהם מכוונין זה כנגד זה, שלא יציץ לתוך אהל חבריו:

ותהי עליו רוח א-להים:

- עלה בלבו שלא יקללם:

שני דברים, אפוא, גרמו לו לבלק לשנות כיוון. שתי ראיות שאצל כל מתבונן יש בהן כדי לעורר השראה והתרגשות: צניעות היחיד והרושם הכביר של הכלל

אולם לכאורה שני הדברים הללו סותרים זה את זה.

מצד אחד - כפי המבט השטחי והילדוטי - הציור של הכלל, הוא כזה הרומס את מקומו של היחיד וממעט את ערכו וחשיבותו. לפי התפיסה השטחית ככל שעולה ערכו של הכלל, ערכו של היחיד הולך ונעלם.

כך גם מהצד ההפוך: אם היחיד ירצה לעמוד על עולמו שלו, באופן ברור וחזק, ידאג לזכויותיו ולטובתו הפרטית, עלול הכלל להתפורר, והאגד המדבק אותו לכלל אחד עלול להתפוגג. אם כל אחד יעשה כרצונו מה יהיה על הכלל?

כל זאת לכאורה. אומרת לנו התורה שהאמת איננה לא כאן ולא כאן. אדרבה, ככל שהיחיד יהיה יותר 'יחיד' בביתו, ישמור על צניעות משפחתו, על טהרת ביתו - יהיה הכלל בנוי יותר לתפארת. ככל שכלל ישראל יהיה בנוי לתפארה, שבטים על דגליהם ומחנה שכינה ביניהם - יהיה כל אחד מהיחידים איש חיל, יחיד ומיוחד, אהוב ואוהב. דווקא מתוך שהיו צנועים באוהליהם זכו להעמיד מחנה כללי מאד, שיחד עם היותו כלל שמעורר הערצה אדירה, הוא יודע לשמור על כל אחד ואחד שלא להתערב עם האחרים. כלל מורכב שכזה - "כלל הצריך לפרט ופרט הצריך לכלל" - יש בכוחו לעורר השראה ורצון לברך, אפילו אצל אויב בנפש, כמו בלעם.

לימוד גדול למדנו כאן - גדרי הצניעות הם הנותנים ליחיד את מקומו, עובדת היות אוהלו-ביתו, לא חשוף ולא פתוח לעולם החיצוני, היא זו שנותנת לו את אופיו המיוחד, העצמי. בהיפתח, ח"ו, פתח האוהל לראיית זרים, מתחיל עולמו של היחיד להידחק ולהתעוות. הצניעות היא זו ששומרת על האדם להיות הוא עצמו. כאשר כל אחד מישראל הוא עצמו, אפשר לבנות את מחנה ישראל, מחנה אלוקים השוכן לשבטיו ולבית אבותיו.

בזמננו, יש שאומרים שתקופה חדשה באה לעולם: תקופת היחיד. הדיבורים על תקומת הכלל, שוב אינם המרכז של הוויית החיים, הגיע זמנו של היחיד. יש לראות איך כל אחד ואחד בונה את עצמו בצורה המיטבית, כיצד הוא מצליח לרכוש לעצמו את כל הזכויות שהוא מסוגל להגיע אליהן, ויש להעדיף את חיי היחיד לעומת ערכים לאומיים. נוצרות אגודות וגישות הדואגות ליחיד, לזכויותיו, למעמדו - חוק 'זכויות

האזרח' או 'זכות הציבור לדעת'.

אולם - שלא כפי שלימדה אותנו התורה - יחד עם הדאגה כביכול לפרט, מתגברת לאסוננו הפריצות, בין בלבוש בין בסדרי החיים. הרגלי הצניעות מזולזלים והמגן האמיתי על האדם היחיד - הצניעות, נרמס בראש חוצות. יתר על כן, יש כאלו המתייחסים לצניעות ככזו שכביכול אין בכוחה להעמיד אדם חושב ועצמאי על רגליו, בין איש, בין אישה, ולהיפך היא ח"ו מדכאת ועוצרת את התפתחות האדם. כך אנו מגיעים לזכות משונה: זכותו של היחיד לחשוף את עצמו, את איבריו, זכותו למשוך את תשומת הלב אליו. אולם, דווקא ההבלטה הזו הפוכה למגמה של העצמיות: האדם הופך את עיקר חייו ל"מה שיגידו" עליו. הוא מאבד את עצמאותו באמת. בהמשך התהליך, אנחנו מקבלים לדאבון לבנו, יחיד אנונימי, חסר זהות. במקום לקבל יחיד מיוחד, בעל אופי עצמי, עם שיעור קומה של עצמו, נוצרת דמות חסרת ייחוד, אפורה, "כמו כולם". כך, נשאר היחיד עם כל תקוותיו להיות הוא עצמו, במשבר זהות שעוד לא היה כמותו.

ועוד יותר בחריפות: דווקא בעת הזאת, שבה שכביכול "עולה קרנו" של היחיד, עולה גם האלימות היא פוגעת באותם יחידים שכביכול העת החדשה אמורה להגן עליהם ביתר שאת. אין לנו כמעט מקום שבו היא אינה פוגעת: בדרכים, במוסדות החינוך, במשפחה.

לאסוננו יחד עם הקלקול הגדול של ריבוי העסק בזכויות הפרט המדומות - הכלל מאבד את יכולתו לשמור על גבולותיו, קנייניו וערכיו.

אנחנו, עם ישראל, נוצרנו כדי שהתהליך ההרסני הזה לא יקרה - לא אצלנו, ולא בשאר עמי העולם. אנחנו אומרים בוודאות (ירמיהו ל"ח ט"ז): **חִי ד' אֶתְּךָ אֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת, אִין חַיִּי הַיְחִיד וְחַיִּי הַכֹּלל סוֹתָרִים זֶה אֶת זֶה, ח"ו. גַּם הַיְחִיד נִבְרָא בְּצֶלֶם דְּמוֹת תְּבִנִיתוֹ ית', וגם האומה (ישעיהו מ"ג כ"א): **עִם זֶה יִצְרַתִּי לִי תְהִלָּתִי יִסְפְּרוּ. אִין עוֹלָמוֹת מְחוֹלָקִים, אֵלָא עוֹלָמוֹת הַבּוֹנִים בִּיחִיד שִׁיעוֹר קוֹמָה שְׁלָם - כֹּלל נִפְלָא וְקָדוֹשׁ הַכּוֹלל בְּתוֹכוֹ אֶת כֹּל הַיְחִידִים עַל כֹּל כִּישְׁרוֹנוֹתֵיהֶם וְנִטְוִיתֵיהֶם הַשּׁוֹנוֹת. אֲדַרְבָּה: הַגִּיווֹן הַמוֹפְלָא הַזֶּה מְחַזֵּק בְּתוֹכֵנוּ אֶת גְּדוּלוֹת הַכֹּלל. "הַכֹּל יִכּוֹל וְכּוֹלֵל יִחִיד."****

הצניעות והטהרה הן הן הבונות את שתי מדרגות החיים הכל-כך נחוצות: היחיד והכלל. האמת הזאת יכולה לצאת לפועל, להביא את שלום האמת שלה, אך ורק על ידי הצניעות שיש בישראל, שהיא המשך ממורשת האבות שלהם, היא עצם תכונת הנפש שלהם. והיא נלמדת ונערכת נכונה על ידי תורת חיים שברוחם. באמת, ערכי הצניעות והאצילות הם ערכי כל האדם.

הצניעות הזו, כשתוכר היטב, כשנתוודע ליקר מעלתה ונחפוץ בה בכל לבנו, תדריך אותנו איך יהיה כל אחד מאיתנו, גם מלא וגדוש בתכונות נפש עשירות ומגוונות, וגם בן נאמן לכנסת ישראל ולעבודת ד', בענווה ובאהבה גדולה. **לְמַרְבֵּה הַמְשֻׁרָה וְלְשִׁלּוֹם אִין קִץ עַל פֶּסַח דָּוִד וְעַל מְמַלְכָתוֹ לְהִכִּין אֶתְּהָ וְלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבְצִדְקָה מִעֲתָה וְעַד עוֹלָם קִנְיָת ד' צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹאת: (ישעיהו ט' ו')**

